

Wilhelm Zoltán¹ – Zagyi Nándor²

MIT ÉR A LÁNY, HA INDIAI? – NEMI ARÁNYOK ALAKULÁSÁNAK VIZSGÁLATA INDIÁBAN

BEVEZETÉS

A napjainkra globális világproblémává váló demográfiai robbanás és társadalmi hatásai, az egyre súlyosbodó élelmezési nehézségek, biztonsági kockázatok és környezeti károk okainak, jelentőségének tudományos elemzése mellett – legalábbis a hazai földrajzi kutatásokban – ezideig nem kapott kellő hangsúlyt az a rendkívül szerteágazó ok-okozati rendszerrel bíró népesedési trend, aminek eredményeként a gazdasági tekintetben fejlődő ázsiai államok egy részében esetenként kiugró mértékű férfiféltet jelentkezik. Annak ellenére sem, hogy e folyamat természetszerű velejárója, a női népesség megfogyatkozása miatt jelentkező szociális következmények – a házasulandó nők számában mutatkozó hiány hatására előretörő társadalmi erőszak – különböző formái Földünk jelentős területein már ma is éreztetik hatásukat, az elkövetkező évtizedekben pedig még inkább felerősödnek majd a házasságot és családalapítást a társadalmi lét alapjának tekintő közösségekben.

A férfiak arányszámának a demográfiai törvényszerűségek által meghatározott mértéket jóval meghaladó szintje és az *erőszakos bűncselekmények megszorodása* közötti összefüggést több empirikus vizsgálat is igazolta. Különösen igaz ez a fiatalok, egyedülállóak és alacsonyabb társadalmi státusúak vonatkozásában (MESSNER, S. F. – SAMPSON, R. J. 1991). A társadalmi hierarchia alsóbb rétegeihez való tartozásnak e tekintetben kiemelt jelentősége van, hiszen a férjhez adható lányok számának csökkenésével egyre jellemzőbbé válik az, hogy a nők "felfelé" házasodnak, a feleséget nem találó kevésbé tehető, ill. kifejezetten szegény férfiak száma pedig egyre emelkedik. A jelentős mértékű férfiféltet és – a feltételezésekkel ellentétben nem csak a nők ellen elkövetett – *emberölések* arányának növekedése közti szoros kapcsolatot az 1980-as és 1990-es években Indiában végzett, tagállami szintű felmérések eredményei is bizonyították (DRÈZE, J. – KHERA, R. 2000, HUDSON, V. M. – BOER, A. M. den 2002). Ráadásul azok a régiók, amelyekben viszonylag nagy, egy tömbben élő férfinépességet érint e probléma, a *szervezett bűnözés megerősödése* vagy *illegális fegyveres csoportok megjelenése* révén nem csak a belső társadalmi békét, de akár a nemzetközi biztonságot is veszélyeztethetik (HUDSON, V. M. – BOER, A. M. den 2004).

Ugyanennyire aggasztóak a kifejezetten nőekkel szembeni erőszakos cselekmények is, melyek legközvetlenebb módon a *prostitúcióra* kényszerített, ill. ezen célból megvásárolt, elrabolt, fogva tartott, gyakran kábítószer-függővé tett és meggyilkolt lányok, nők számának emelkedésében érhető tetten, még akkor is, ha az e jelenség terjedéséért felelős többi tényezőhöz, a népesség mobilitásának növekedéséhez, a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek kiéleződéséhez, a szexualitással szemben érvényesülő konvenciók felbomlásához stb. hasonlóan a nemi arányeltolódás szerepe is csak nehezen lehetne számszerűsíthető (DANDONA, R. et al. 2006). Az emberkereskedelemnek azonban napjainkra már nem csupán a kriminológiai vonatkozásai szembetűnőek, hiszen a viszonylagos jómódban élő családok körében egyre inkább terjed a *feleségvásárlás* szokása. Indiában pl. a tehetősebb haryanai, punjabi férfiak jövődi házasársaiért, akik gyakran az ország legtávolabbi pontjairól kerülnek új családjukhoz – kaszt-hovatartozástól és borszíntől függetlenül – akár több ezer dollárt is kifizethetnek, az ügyletek lebonyolítására pedig kiterjedt üzleti hálózat szerveződött (HVISTENDAHL, M. 2011).

¹ **Dr. habil. Wilhelm Zoltán:** Pécsi Tudományegyetem, Általános és Alkalmazott Környezetföldrajzi Tanszék; Ázsia Központ, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

E-mail: wilhelm@gamma.ttk.pte.hu

² **Zagyi Nándor:** Pécsi Tudományegyetem, Általános és Alkalmazott Környezetföldrajzi Tanszék; Ázsia Központ, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

E-mail: zana@gamma.ttk.pte.hu

A TERMÉSZETES NEMI ARÁNYOK ALAKULÁSA

A normálistól eltérő nemi arányszámok előfordulásának lehatárolása nem lehetséges a természetes – élettani és az ezzel szorosan összefüggő demográfiai tényezők által determinált – értékek rögzítése nélkül. Egy kellő mértékben számos népesség egészében érvényesülő – társadalmi zavaró tényezők, pl. jelentős migráció vagy háborúk által nem befolyásolt – férfi-nő arányt a *fogantatáskori nemi összetétel* és az adott közösség *korszerkezete* határozza meg. Az életkorspecifikus arányok vonatkozásában tapasztalható szabály szerint normális körülmények között (is) *több fiú születik* – fogantatáskori részarányuk pedig még magasabb (CLARKE, J. I. 2003) – , de *létszámelőnyük* – halandóbbak lévén – *fokozatosan apad*, egy idő után a férfiak és nők száma kiegyenlítődik, majd a férfi népesség nőkhöz viszonyított aránya egyre inkább csökken (BECSEI J. 2004). A fentieket figyelembe véve, a két nem létszámának kiegyenlítődéséhez, ill. a teljes (nem túlzottan fiatalos vagy előregedett) népességre vonatkozó egyensúlyának kialakulásához tehát kifejezetten kívánatos az elsődleges (fogantatáskori) fiútöbblet.

A leendő újszülöttek nemére, ill. a hímnemű magzatok létszámtöbbletére irányuló különféle megfigyelésekből még napjainkra sem alakult ki a kérdést alapjaiban megvilágító magyarázat. Úgy tűnik, hogy a *megtermékenyülés* menstruációs cikluson belüli *ideje*, és a fogantatás pillanatában fennálló *hormonális jellemzők*, mint az embrió nemét alapvetően meghatározó tényezők hatását számos demográfiai sajátosság is befolyásolja. Ezek között a *születési sorrendnek* és a *szülők*, elsősorban az *apa életkorának* lehet jelentősebb szerepe. A tapasztalati tények szerint a születési sorban elfoglalt hely és a fiúszületési többlet között negatív korreláció tapasztalható, vagyis a gyermekszám növekedésével egyre kisebb az esélye annak, hogy a soron következő újszülött fiú legyen. Az apa életkora és a születendő gyermek neme között hasonló összefüggés figyelhető meg, azaz egyre idősebb apáknak egyre kisebb valószínűséggel születnek fiú utódai, noha többen megjegyzik, hogy ez az előbbi – a születési rend és a nemi arány közötti – összefüggésrendszerrel szoros logikai kapcsolatban áll, minthogy a magasabb életkorú apáknak általában már több, korábban született gyermekük van. Számos más, a fiúszületési többlettel korreláló tényezőre hivatkoznak még a szakirodalmi források, melyek közül a szülők életkora közötti növekvő különbségre vagy a születések között eltelt idő csökkenésére vonatkozó megfigyeléseknek lehet valós alapjuk (TREMBLAY, M. et al. 2003). A fenti fiziológiai és korszerkezeti tényezők összessége által meghatározott fogantatáskori (elsődleges) nemi arányok, és a hímnemű magzatokra jellemző magasabb halandósági értékek eredményeként természetes körülmények között minden 1 000 megszületett fiúra átlagosan 952 lány jut. A normálisnak tekintett születéskori (másodlagos) nemi arányok megfelelően nagy népességet figyelembe véve többnyire 943 és 961 lány/1 000 fiú értékek között váltakoznak (CLARKE, J. I. 2003).³

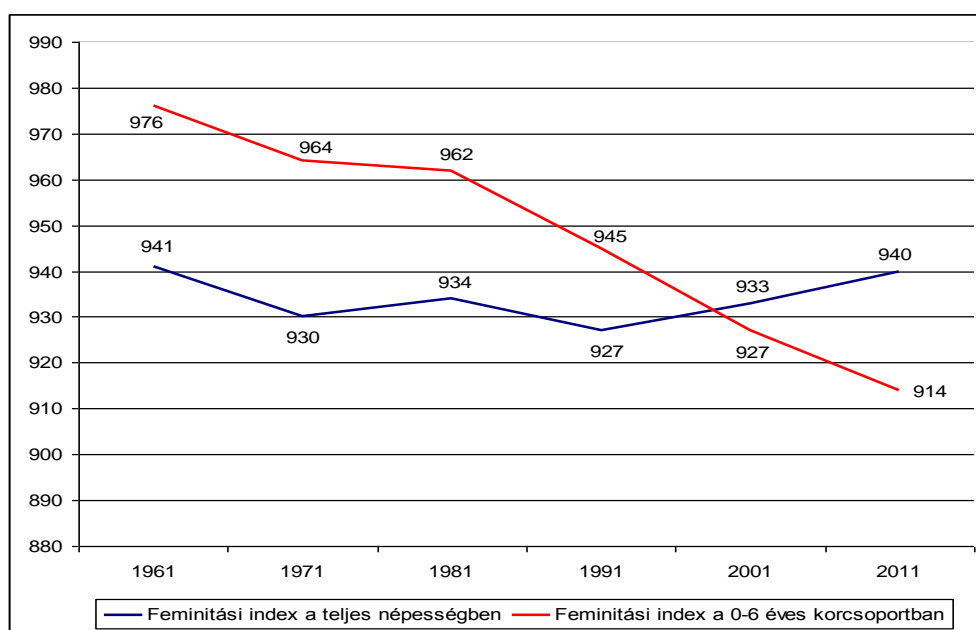
A NEMEK KÖZTI ARÁNYELTOLÓDÁS ÉS LÉTSZÁMKÜLÖNBÉSÉG INDIÁBAN

A Föld legtöbb országában e tendencia érvényesül, Ázsiában azonban jelentős nagyságú népességet érintenek a másodlagos nemi összetételben mutatózó, az elfogadható mértéket jóval felülmúló – a 900-as feminitási indexnél is alacsonyabb – aránytalanságok. A 2011. évre vonatkozó becslések alapján napjainkban az ezen érték körüli vagy ez alatti születéskori feminitási arány a három kaukázusi volt szovjet tagköztársaságra (Azerbajdzsán: 877, Grúzia: 901, Örményország: 893), Kínára (885), Indiára (893) és Vietnamba (893) jellemző (CIA WORLD FACTBOOK 2011). E helyen fontos kiemelni egyrészt azt, hogy az országos szintű adatok majdnem minden esetben szélsőséges területi (szubnacionális) eltéréseket mosnak össze, mint ahogy ezt India példáján bemutatjuk majd, másrészt, pl. az Oroszországhoz tartozó kis népességű észak-kaukázusi köztársaságokban esetleg szintén megjelenő fiútöbblet kimutatására alkalmatlanok. Az

³ A nemi arányszámok, így a születéskori (másodlagos) nemi arányok jelölésére is többféle mutatót alkalmaznak. Míg az angolszász szakirodalomban a százazsúlyú maszkulinitási arány (a száz nőre eső férfiak száma), addig hazánkban és Indiában is az ezres egységű feminitási index (az ezer férfira eső nők száma) használata terjedt el, ezért a továbbiakban is minden esetben ez utóbbi mutatót fogjuk megjelölni.

mindenesetre biztosra vehető, hogy a női népesség nem csak arányaiban, de számában is kiugró mértékű hiánya a két legnagyobb lélekszámú ország, Kína és India esetében járhat a legsúlyosabb következményekkel.

India nem csupán a kiegyensúlyozatlan nemi összetétel által érintett népesség nagyságát, de az okok és következmények komplexitását (társadalmi-gazdasági összetevőit) tekintve, sőt a nemi arányeltolódás regionális különbségei vonatkozásában is a leginkább érintett államok közé tartozik, amely talán a legtöbb lehetőséget nyújtja a nemi egyenlőtlenségek alakulásában érvényesülő földrajzi törvényszerűségek tanulmányozására. Kína mellett – a saját lakosságszámához viszonyítva kiemelkedően nagy létszámú vendégmunkás-tömeget vonzó Öböl-államokat nem számítva – ma India az egyetlen ország, amelyikben nem csak a születéskori, de a teljes népességre értelmezett nemi arány is kiugró férfítöbbletre utal. Noha ez utóbbi mutató (a feminitási index) az 1991-ben regisztrált mélypontról – az indiai nők születéskor várható élettartamának kitolódása következtében – már növekedésnek indult, és megközelítette a fél évszázaddal ezelőtti, a 0–6 év közötti korosztály feminitási arányszámait az 1980-as évektől – a szelektív abortuszt lehetővé tevő diagnosztikai eljárások fejlődésnek indulása óta – meredeken zuhannak (1. ábra).

1. ábra: A nemi arányok változása Indiában (1961–2011)
CENSUS INDIA 2011 alapján szerk.: WILHELM Z. – ZAGYI N.

A női népesség hiánya Indiában a teljes lakosságra vonatkoztatott 1 000-es feminitási indexhez – tehát a nők 50 %-os létszámarányához – viszonyítva az utóbbi fél évszázadban a nemi arányok adott értékétől függően 3,1 és 3,8 % között változott, a 2011. évi census során rögzített népességszámot (1 210,2 millió fő) alapul véve a veszteség abszolút értékben 18,7 millió főt tesz ki (3,1 %). Az 1981-ben regisztrált – a 0–6 év közötti korcsoportban normálisnak tekinthető – 962-es feminitási bázisértékhez, ill. az ennek megfelelő létszámhoz képest a fiú-lány különbség dekádonként átlagosan 0,9 %-kal növekedett, és 2011-ben elérte a 2,7 %-ot, ami hozzávetőleg 2,1 milliós hiányzó kisgyermekkorú lánynépességnek felel meg.

A FIÚSZÜLETÉSEK SZÁMÁBAN MUTATKOZÓ KIUGRÓ ARÁNYTALANSÁGOK OKA

A problémára több mint húsz évvel ezelőtt az ázsiai teljes népességre vonatkoztatott férfítöbblet kapcsán *Amartya Sen* Nobel-díjas indiai közgazdász hívta fel a figyelmet, jelezve, hogy miközben Európában és Észak-Amerikában a feminitási index 1050–1060 körüli, vagy akár ennél is magasabb, Kínában, valamint Dél- és Nyugat-Ázsiában esetenként a 940-et sem éri el (SEN, A. 1990). Noha a viszonyítási alapul szolgáló, gazdaságilag fejlett Nyugatra történő hivatkozás nem volt szerencsés – az itteni államok korszerkezetük következtében szükségszerűen nőtöbblettel rendelkeznek – Sen felvetését mégsem tekinthetjük indokolatlannak, hiszen a nemek között

érvényesülő társadalmi egyenlőség esetén, a nők kedvezőbb mortalitási mutatóit is figyelembe véve a nemi arányszámoknak kiegyenlítettebbeknek kellene lenniük. A szerző az ázsiai női népességben mutatkozó hiányt ("*missing women of Asia*") az 1990-es évek elején több mint 100 millió főre becsülte, amelyből Kína önmagában mintegy 50 millió fővel részesedett. Tanulmányában a jelenség legvalószínűbb okaként a nők nagy tömegeinek a hátrányos társadalmi megkülönböztetés – egzisztenciális háttérbe szorítottság, gyenge közösségi (családon belüli) alkupozíció – következtében jelentkező csökkenő életkilátásait nevezi meg, ami törvényszerűen együtt jár a lánygyermeknek az elhanyagoltság és mellőzöttség miatti magasabb halandóságával is (SEN, A. 1990, SEN, A. 1993).

A nemek arányeltolódásának konkrét okát vizsgáló kutatók körében felmerült egyetlen, nem a nőkkel (lányokkal) szembeni társadalmi diszkriminációra alapozott ellenérv *Emily Oster* amerikai gazdaságtudós nevéhez fűződik, aki a női és férfi népesség egymáshoz viszonyított számában tapasztalható aránytalanságokat – melyek a gyermekek körében még fokozottabb mértékben jelentkeznek – az utóbbi évtizedekben statisztikai adatokkal is alátámasztott lányszületési hiánnyal, azt pedig jelentős részben (20–75 %-os arányban), a helyi lakosság körében jóval elterjedtebb Hepatitis B vírus ismeretlen biológiai mechanizmus útján fiúszületési többletet generáló hatásával próbálta magyarázni (OSTER, E. 2005). Az ezt cáfolni igyekvő szakemberek elsősorban a születési soros nemi arányok alakulásában megfigyelhető jellegzetességekre, valamint a fiútöbblet és a jövedelmi viszonyok közti összefüggésekre mutattak rá. A további vizsgálatok eredményei ugyanis azt igazolták, hogy miközben az elsőszülöttek közt tapasztalható nemi arányszámok viszonylag közel állnak a természetes értékekhez, a születési sorban egyre hátrébb elhelyezkedő gyermekek körében fokozatosan növekednek a fiúk és lányok közti számbeli egyenlőtlenségek, amiért pedig semmiképpen nem a vírusfertőzöttség okolható, sokkal inkább a szelektív abortusz igénybe vételével a természetes demográfiai folyamatokba beavatkozó szülők tehetők felelőssé (EBENSTEIN, A. Y. 2007). A nemi arányszámok és a születési sorrend közötti szoros kapcsolatot alátámasztó további adatok mellett a feminitási arány romlása, valamint a magzatok nemét biztosan és időben felismerő módszerekhez való hozzáférést biztosító fizetőképes kereslet emelkedése közötti pozitív korrelációt igazoló eredmények is Oster hipotézise ellen szóltak (DAS GUPTA, M. – CHUNG, W. – SHUZHUO, L. 2009). Miután a Hepatitis B vírusnak – akár az anyák, akár az apák érintettségét tekintve – a fiúszületési többletben játszott szerepe az újabb, mások mellett Oster és munkatársai által elvégzett vizsgálatok szerint is bizonyítottan elhanyagolható, ebbéli véleményét az e magyarázattal előálló kutató is visszavonta (OSTER, E. et al. 2008), és az e tárgyban folyó szakmai vita nyugvópontonra kerülését követően a kérdésben széles körű – a nemi kiválogatás tényét elfogadó – konszenzus jött létre.

A SZELEKTÍV ABORTUSZ ÉS ALKALMAZÁSÁNAK TÁRSADALMI-GAZDASÁGI MOTIVÁCIÓI

A lányokkal szembeni diszkrimináció ezen szomorú változata alapvető okának az Északnyugat-Indiában és Délkelet-Kínában ma is érvényesülő erős *fiúpreferencia* tekinthető, amely viszont minden esetben szociokulturális, ill. az ehhez szorosan kapcsolódó gazdasági és demográfiai szükségserűségek következménye. A fiúkat előnyben részesítő társadalmakban az utódok nemek szerinti mesterséges kiválogatásának gyakorlatát két tényezőcsoport, a *lehetőségek* és a fentebb jelzett *kényszerek* összefüggésrendszerében értelmezhetjük.

A lehetőségek mértékét a *szelektív abortusz* végrehajtásához rendelkezésre álló *módszerek*, pontosabban azok "hatékonysága" és az ellenük ható *korlátok* ereje határozza meg. A magzatok nemének megállapítására is használható modern vizsgálati eljárások bevezetése, tehát az 1960-as évek előtt a lánymagzati terhességek megszakításának még az elvi lehetősége sem volt adott. Ekkor a kívánatos nemű utód születése érdekében csupán különféle szakrális cselekmények végrehajtására (zarándoklatok, rituálék, pl. a hinduk körében elterjedt *pumsavana* szertartás, imák stb.) és a népi megfigyeléseken alapuló módszerek alkalmazására (speciális étrend követése, a fogantatásnak a fiúszületést kedvezően befolyásoló meteorológiai, csillagászati vonatkozásokat figyelembe vevő időzítése) hagyatkozhattak a gyermeket váró szülők. A hagyományos módszerek közé tartozik a már megszületett *lánygyermek*ek kevésbé gondos egészségügyi *ellátása*, táplálása, felügyelete,

aminek az ebből következő magasabb lányhalandóság következtében már érzékelhető hatása lehet a nemi arányok alakulására. A lányokkal szembeni hátrányos megkülönböztetés szélsőséges, és bár nem minden valóság alapot nélkülöző, de szórványos előfordulása miatt az indiai nemi összetételt valójában nem befolyásoló (DRÈZE, J. – SEN, A. 2002) formájaként gyakran hivatkoznak a csecsemő-, ill. kisgyermekkorban elkövetett *gyilkosságokra*.

A nemek meghatározásán és kiválogatásán alapuló terhességmegszakítás megjelenése az *ultrahang-diagnosztika* bevezetésével kezdődött el. E módszer, amelynek invazív orvosi beavatkozás hiányában egészségügyi kockázatai nincsenek, de vizsgálati eredményei nem 100 %-ban megbízhatóak, ráadásul sok esetben az abortusz elvégzéséig rendelkezésre álló időn belül vele nem lehetséges a magzat nemének megállapítása, mérsékelt anyagi ráfordítással ma már viszonylag sok szülő számára elérhető. Az ultrahangos eljárás hiányosságainak kiküszöbölésére alkalmas, de az anya és főként gyermeke életét már veszélyeztető *korszerűbb módszerek* terjedése az 1980-as évtizedben kezdődött. A magzatvíz-mintavétellel járó amniocentézist, a méhlepény (chorion)-biopsziát és a chordocentézist (köldökzsinórvér-mintavételt) elsősorban fejlődési rendellenességek kiszűrésére használják, de a magzat nemének biztos meghatározására is felhasználhatók. Az 1990-es években a szubkontinensen is mind szélesebb rétegek számára hozzáférhető módszerek igénybevételével együttjáró szelektív abortuszok számának szaporodása kényszerítette ki a prenatális diagnosztikai eljárásokról szóló törvény (*Pre-Natal Diagnostic Techniques Act*) 1994-es életbe léptetését, majd annak 2003-as, a mesterséges megtermékenyítés során végzett, a leendő magzat nemét befolyásoló beavatkozást tiltó kiegészítését (*Pre-Conception & Pre-Natal Diagnostic Techniques Act*). Annak ellenére, hogy a jogszabály, amely a nemek meghatározására is alkalmas diagnosztikai eszközökkel rendelkező intézmények működését szigorú feltételeket támogató regisztrációhoz köti, és azokat állami felügyelet alá vonja, a vizsgálatokat csak pontosan meghatározott genetikai rendellenességek felismerése céljából engedélyezi, az abban közreműködő személyeknek pedig megtiltja, hogy a magzat neméről bárkinek bármilyen formában információt adjanak, a rendelkezéseit megszegőkre (szolgáltatókra és az azokat igénybe vevőkre) akár öt éves szabadságvesztés és százezer rúpiás pénzbüntetés kiszabását is lehetővé teszi (GOVERNMENT OF INDIA 2002), egyelőre kevésbé váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az Indiára oly jellemző korrupció, ill. a részben külföldön elvégzett vizsgálatok és terhességmegszakítások miatt a lányszületések csökkenésének aránya csak alig érzékelhetően mérséklődött, az 1991 és 2001 közötti 1,1 %-os hiánynövekmény a legutóbbi évtizedben 0,8 %-ra módosult.

Az India és Kína bizonyos területeire jellemző fiúpreferencia végső okának, és a lányszületésekkel szembeni minden további kényszer motivációs tényezőjének az itt élő közösségek *patriarchális családmódeljét* tekinthetjük. E társadalomszerveződési mintának két, a lányok elleni diszkriminációval szükségképpen együttjáró vonatkozását, a *patrilinearitást* és a *patrilokalitást* kell kiemelni. Az előbbi a család továbbélését biztosító javak (a termelési eszközök és tényezők) férfiágon való átörökítését, az utóbbi pedig a megházasodó férfiak szülői házhoz való kötöttségét jelenti.

A lányok és nők e rendszerben betöltött szerepe a nyugati, de akár a matriarchális hagyományú déli dravida vagy törzsi mintával szemben is sokkal korlátozottabb és ellentmondásokkal terhelt. Minthogy a nők éppen a patrilineáris öröklési szokások következtében önálló egzisztencia megteremtésére nem képesek, fennmaradásukat csakis házasság útján biztosíthatják, a patrilokalitás érvényesülése miatt azonban életük hátralévő részét a férj családjában kell eltölteniük. Az e kötöttségekből való kitorés lehetősége – pl. a férj elhagyása, és a szülői házba való visszatérés – erősen korlátozott, erre csak egészen kivételes élethelyzetekben van mód. A témával foglalkozó közbeszédben és szakirodalomban gyakran előkerülő példázat, amely a lányos szülőket a szomszéd kertjét öntöző gazdához hasonlítja (ATTANÉ, I. – GUILMOTO, C. Z. (eds.) 2007), meglehetősen találó, hiszen a patriarchális társadalmi berendezkedésnek a lányos családokat hátrányosan, a fiús családokat pedig előnyösen érintő *anyagi vonatkozásai* teljesen nyilvánvalóak: míg a lányokat nevelő szülők gyermekükre fordított kiadásai törvényszerűen elvesznek, rájuk idősebb korukban sem számíthatnak támaszként, addig a férj családja a feleség révén gyakorlatilag ingyen szerzett további munkaerőhöz jut, aki ráadásul a mindenki által remélt és várt fiúutóddal

gyarapíthatja a közösséget. A fentiek fényében nem meglepő az, hogy a saját (szülői) családban a lányok mortalitási mutatói a fiúkéhoz viszonyítva, és azt meghaladva emelkednek, majd a 20–24 éves korcsoporttól kezdődően fokozatosan – egy idő után a férfiakéinál alacsonyabb értékeket elérve – csökkennek (DRÈZE, J. – SEN, A. 2002).

A lányok szüleit nem is elsősorban a gyermeknevelés, hanem a *kiházásítás* – a hozomány és az esküvői ceremónia – *költségei* érinthetik érzékenyen. Noha a házasság létrejöttének előfeltételül szabott hozomány megkövetelését, kifizetését és elfogadását a nők védelme érdekében az 1960-as évek eleje óta törvény tiltja (NATIONAL COMMISSION FOR WOMEN é.n.), a rendelkezéseit megszegőket pedig a magzatok nemének megállapítását tiltó jogszabályban foglaltakhoz hasonló mértékű szankciókkal fenyegeti, annak hatása mégis elhanyagolható, mert a hagyományok ereje minden más korlátozást felülíró módon érvényesül, a leendő férjét e miatt feljelentő menyasszony esete kirívónak számít az indiai társadalomban (ASH, L. 2003). A hozományadás gyakorlatának a lányos családokat terhelő anyagi kiadások mellett sokkal tragikusabb következményei is vannak; a férfiak nem ritkán kizárólag a pénz miatt házasodnak, és hogy ezt többször megtehessék, feleségüktől általában balesetnek álcázott gyilkosságok útján próbálnak megszabadulni. Az esküvői szertartásra fordított kiadások, főként a nagyobb városokban, az indiai családok anyagi lehetőségeihez képest szintén kiugróan magasak: Mumbaiban vagy Delhiben átlagosan 12 000 dollárba kerülnek (SINGH, S. et al. 2007). Mindezek következtében egy több lányt felnevelő és kiházásító család – újabb és újabb hitelekbe kényszerülve – könnyen koldusbotra juthat.

A fiúpreferenciát erősítő *vallási vonatkozások*, mint kulturális kényszerek szerepe ugyancsak meghatározó. Kínában ez főként a hanok körében érhető tetten – a nemzeti kisebbségekre kevésbé jellemző –, akik az ősök tiszteletét, ill. túlvilági létük zavartalanságát, az ún. éhes szellemek megjelenésének elkerülését biztosító szertartás elvégzését csak férfi leszármazottak által tartják lehetségesnek (DAS GUPTA, M. et al. 2003). Hasonló megfontolások érvényesülnek India hindu közösségében is, hiszen a fiú-, ill. férfitudó számos vallási szertartásban fontos szerepet játszik. Az apa halálakor bemutatandó rítust és a halotti máglya meggyújtását a hagyományos hindu gyakorlat szerint pl. csak az elhunyt fia, több fiú esetén a legidősebb végezheti el. Ennek hiányában a halott *préta* (nyughatatlan démon) marad mindörökké (KLOSTERMAIER, K. K. 2001). A fiúkat előnyben részesítő társadalmi-foglalkozási *hagyományok* továbbélésének, pl. a katonai vagy egyéb fegyveres szolgálat és a műszaki-technikai foglalkozások szikhekre jellemző túlsúlyának ereje szintén domináns szerepet játszhat a szelektív születésszabályozásban.

A lányok születésének elkerülésére törekvő attitűd *demográfiai aspektusai* szintén könnyen felismerhetőek. E tekintetben a társadalmak természetes népszaporodásának csökkenése és a feminitási arányszám romlása közötti összefüggésre érdemes felfigyelni. Az egyébként is fiúcentrikus (patriarchális) közösségekben az állami beavatkozással mesterségesen visszaszorított (Kína), vagy akár a demográfiai átmenet törvényszerűségei révén természetes módon csökkenő népszaporulat még inkább arra kényszeríti a családokat, hogy az egyre kevesebb gyermek közül legalább az egyik vagy az egyetlen egy mindenképpen fiú legyen. Minthogy a gyermekszám csökkenésével együtt annak a matematikai esélye, hogy az adott családba egyetlen fiú sem születik, egyértelműen növekszik, azok körében, akik legalább egy fiút szeretnének, a lányszületési tolerancia – az egyetlen, ill. a másik (többi) gyermekként lányt elfogadók – aránya határozottan csökkenni fog (1. táblázat).

1. táblázat: A termékenység és a nemi arányok közti matematikai összefüggés

Forrás: GUILMOTO, C. Z. 2009

	Gyermekszám					
	6	5	4	3	2	1
Annak az esélye, hogy mindegyik gyermek lány	1 %	3 %	6 %	12 %	24 %	49 %
A lányszületési tolerancia mértéke	83 %	80 %	75 %	67 %	50 %	0 %

A JELEN TANULMÁNY ELKÉSZÍTÉSEKOR ALKALMAZOTT VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

Az Indiáról készült hazai elemzések zöme – de a nemzetközi jelentős része is – a tagállamok, szövetségi területek szintjén vizsgálja az Indián belüli regionális különbségeket, mely jobbra pontatlan megközelítés. Az óriási szélsőségek átlagai ugyanis elfedik a lényegét. Célravezetőbbnek tűnik, a még kezelhető statisztikai állományokat produkáló, a tagállamok/tartományok és szövetségi területek adminisztratív hierarchiaszintjét követő körzetek (districts) adatait elemezni, ezzel láttatni az indiai területi különbségeket (WILHELM Z. 2011). Annak ellenére igaz ez, hogy a dél-ázsiai országban az államok határain kívül a körzetekét is többször módosították az 1947-es függetlenség óta, pl. a 2001-es népszámlálás idején 593 körzet létezett, melyek száma 2011-re 640-re növekedett.

A témához kapcsolódó területi különbségek elemzését a 2001-es népszámlálás teljes, illetve a 2011-es census jelenleg (Interneten is) elérhető adataira alapozva végeztük el. Tekintettel az ország gigantikus méreteire, az indiai statisztikai hivatalok folyamatosan tesznek közzé új adathalmazokat, melyek a legutóbbi census primer produktumai. Munkánkkal szándékunkban áll egy olyan, az elmúlt két dekád adatait integráló bázist létrehozni, mely összevethető a következő – vélhetően 2021-es – népszámlálás mutatóival is, így világosan láttathatjuk majd a – többek között demográfiai – változások irányait, illetve okait.

Jelen munkánk egyik eredményeként az ország közzeteinek releváns, 2012. szeptember 1-jéig közzétett adatait gyűjtöttük össze 2011-re vonatkozóan. Már meglévén a 2001-es állapotot tükrözőek, ezek jó – bár viszonylag rövid intervallumot felölelő – összehasonlítási alapot teremtettek. A körzetekben bekövetkező változásokat (új körzetek létesítése, körzetek átnevezése) jobbra követtük, mivel azok a következő igazgatási szint, a tehszilek határaihoz igazodva születtek. Nem tudtuk a teljes adatbázisra elvégezni e megfeleltetést, merthogy a 2011-es adatok – természetes módon – még nem terjednek ki a társadalmi-gazdasági élet azon területeire, melyek viszont 2001-re már rendelkezésre állnak. A korrelációs számítások esetében ezért a 2011-es feminitási arányszámot a 2001-es adatokkal vetettük össze (kivéve a városi népesség arányát, mivel már elérhető a 2011-es adat) (2. táblázat), de csak azokra a körzetekre végeztük el az összefüggésszámítást, melyeknek a határai nem változtak 2011-re.

Mindemellett a SENTIENT Index segítségével számított (WILHELM Z. et al. 2010, WILHELM Z. 2011, WILHELM Z. et al. 2011), a körzetek relatív fejlettségét tükröző ranghelyekkel is korreláltattuk a feminitási arányszámokat. Utóbbi adatot térképen ábrázoltuk (ArcGIS 9.2) a 2011-es körzetek területi egységeit alapul véve.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az előzőekben felvázolt kulturális és gazdasági kényszerek továbbélése miatt a fiúkat előnyben részesítő és a szelektív abortuszt felvállaló társadalmi attitűd közösségek és jövedelmi viszonyok szerint strukturált jelenlétének bizonyos nyomai vizsgálati eredményeink szerint Indiában számszerű adatokkal is igazolhatóak.

A vallási csoportok relatív súlyát és a 0–6 éves korcsoportba tartozó népesség feminitási arányszámait tartalmazó, körzeti szintű adatsorok közötti összefüggésvizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a 2001. évben rögzített nemi arányok és a szikh közösség számbeli ereje között akár meggyőzőnek is tekinthető – a 0,5–0,75-ös együttható-tartományba eső, mérsékelten erős-erős korrelációval jellemezhető – (negatív előjelű korrelációs együtthatóval leírható) kapcsolat van, vagyis jól felismerhető, hogy minél magasabb a szikhek létszámaránya, annál alacsonyabbak a túlzott fiútöbbletet jelző feminitási viszonyszámok. Noha a szikh jelenlét és az alacsony feminitási arány közötti összefüggés a 2011. évi nemi megoszlást figyelembe véve már kevésbé karakteres, a kapcsolat még mindig igazolható. A többi vallásközösség vonatkozásában, eltekintve a keresztények és a 2011-es nemi arányok közötti gyenge (0,25–0,5) korrelációtól, nem hivatkozhatunk valós összefüggésekre (2. táblázat). Nyilvánvaló, hogy a szikhek esetében sem a vallási (hitbeli) motivációk, sokkal inkább a harcok történelmi múlt és a körükben ma is hagyományosan erős fegyveres-rendvédelmi, valamint műszaki-technikai szakmai elköteleződés játszanak szerepet a

nemi aránytalanságok kialakulásában.

2. táblázat: A feminitási arányszám és a különböző társadalmi-gazdasági mutatók összefüggéseit jelző korrelációs együtthatók Indiában 2001-ben és 2011-ben (RK = rangkorreláció)
CENSUS INDIA 2001 és 2011 alapján szerk.: WILHELM Z. – ZAGYI N.

Változó	Korrelációs együttható	
	2001-ben	2011-ben
Jegyzett törzsek aránya	0,3901	0,3850
0-6 évesek feminitási aránya		
Jegyzett kasztok	-0,0908	-0,2794
0-6 évesek feminitási aránya		
Hindu népesség aránya	-0,1196	-0,1358
0-6 évesek feminitási aránya		
Muszlim népesség aránya	0,1615	-0,0204
0-6 évesek feminitási aránya		
Keresztény népesség aránya	0,2250	0,2669
0-6 évesek feminitási aránya		
Szikh népesség aránya	-0,5278	-0,3265
0-6 évesek feminitási aránya		
Buddhista népesség aránya	0,0906	0,1259
0-6 évesek feminitási aránya		
Dzsainista népesség aránya	-0,2034	-0,2408
0-6 évesek feminitási aránya		
Banki szolgáltatásokat igénybe vevő	-0,3827	-0,3341
0-6 évesek feminitási aránya		
Eltartottak aránya	-0,1977	-0,2288
0-6 évesek feminitási aránya		
Diplomások aránya	-0,2083	-0,2230
0-6 évesek feminitási aránya		
Nem mezőgazdasági dolgozók aránya	-0,2387	-0,1278
0-6 évesek feminitási aránya		
Személygépkocsival rendelkező háztartások aránya	-0,3918	-0,2877
0-6 évesek feminitási aránya		
SENTIENT Index alapján számított fejlettség	-0,2541 (RK)	-0,1722 (RK)
0-6 évesek feminitási aránya		
Városi népesség aránya	-0,2646	-0,1691
0-6 évesek feminitási aránya		

A két nagy hátrányos helyzetű, ezért alkotmányos védelemben is részesített indiai társadalmi csoport, a viszonylagos elszigeteltségben élő, a szubkontinens őshonos lakosságát magukba foglaló jegyzett törzsek (*scheduled tribes*) és a kaszton kívüli haridzsánokat, más néven dalitokat (elnyomottak) egybefogó jegyzett kasztok (*scheduled castes*) létszámbeli súlya és a gyermekkori nemi arányszámok közötti összefüggések vonatkozásában két jellegzetességet lehet megállapítani. A jegyzett törzsek esetében gyakorlatilag stabilan tartja magát a 0,4 körüli együtthatóval leírható gyenge, de a mérsékelt erő-erős korrelációhoz közelítő erejű pozitív összefüggés (minél magasabb a jegyzett törzsbeli aránya annál kevésbé jellemző a fiúszületési többlet). E jelenséget a patriarchális családmodell hiányával, sőt a matriarchális társadalmi berendezkedés fennmaradásával, ill. a nemek családon belüli egymásrautaltságával, kooperációs kényszerével magyarázhatjuk. A jegyzett kasztok esetében a nemi arányok és a relatív számbeli erejük között a

2001. évi feminitási viszonyszámokat tekintetbe véve még semmilyen kapcsolat nem volt kimutatható (a korrelációs együttható értéke még a 0,1-et sem érte el), a 2011. évi adatsorokat a jegyzett kasztbeliek számarányával összevetve azonban több mint háromszoros nagyságú negatív irányú együttható-növekedést, és már létező, noha igen gyenge korrelációt tapasztaltunk (2. táblázat). Ezen tényt rögzítve, kijelenthetjük, hogy a jegyzett kasztokba tartozó kisgyermekkorú népességben egyre növekszik a lányszületések hiánya; ezt nagy valószínűséggel a kaszton kívüliek körében megjelenő életszínvonal-emelkedésnek, városokba történő elvándorlásuknak és a szelektív abortuszhoz való hozzáférés lehetősége kiszélesedésének tulajdoníthatjuk.

A jövedelmi viszonyok javulása és a fiútöbblet növekedése között fennálló összefüggést vizsgálati eredményeink szintén visszaigazolták. Két, a társadalmi fejlettség szintjét biztosan jelző mutató, a személygépkocsival rendelkező háztartások és a banki szolgáltatásokat igénybe vevők aránya, valamint a kisgyermekkorú feminitási arányszámok összevétele során mindkét mutató vonatkozásában csökkenő, de továbbra is kimutatható – negatív – korrelációt tapasztaltunk, ami a növekvő anyagi jóléttel együtt járó lányszületési hiány tényét támasztotta alá. A városi népesség relatív súlya és a fiútöbblet közötti direkt összefüggést korrelációanalízissel nem tudtunk kimutatni; ezt a városi lakosság rendkívül sokszínű és összetett módon rétegzett szociokulturális és gazdasági viszonyainak, ill. azok egymásra hatása kiegyenlítődének tudhatjuk be.

ÁTMENET A NEMI ARÁNYOK ALAKULÁSÁBAN

A nemek egyensúlyának eltolódása, pontosabban annak a fentiekben vázolt negatív társadalmi következményei miatt aggódók számára vigaszul szolgálhat az a szakmai közvélekedésben napjainkban egyre inkább elfogadottá váló nézet, amely szerint a ma és várhatóan a jövőben férfítöbbséggel rendelkező országokban, régiókban e helyzet nem válik véglegessé, mert a nemi arányok egy sajátos *átmenet* során előbb fokozatosan torzulnak, majd a kiegyenlítettégi szint felé mozdulnak el, és végül újra kialakul a természetes fiúszületési többletnek és a korszerkezeti sajátosságoknak megfelelő normális nemi összetétel. Az elmélet lényege az, hogy a patriarchális társadalmakban a nemek egymáshoz viszonyított arányát egy állapot sor adott szakaszával való kapcsolata határozza meg. A kezdeti stádiumot a fiúk iránti hagyományosan *erős preferencia* és a lányszületések hatékony visszaszorítására egyedül alkalmas szelektív abortuszok elvégzéséhez szükséges eljárások, ill. *gazdasági erőforrások* (fizetőképes kereslet) *hiánya* jellemzi. Ebben a szakaszban csak a nemek kiválogatásának hagyományos, a nemi összetételt jelentős mértékben befolyásolni nem képes – a lányok gondozásának, nevelésének elhanyagolásán alapuló – módszerei jöhetnek számításba. A következő lépcsőben a továbbra is *erősen élő fiúpreferencia* az életszínvonal fokozatos emelkedésével, így *növekvő jövedelmekkel* párosul, aminek hatására mind szélesebb társadalmi rétegek számára válik elérhetővé a nemek születés előtti meghatározására alkalmas vizsgálatok megfizetése, és ennek eredményétől függően a lánymagzati terhességek megszakítása, ami a nemek közti arányok gyors és végletes megváltozását vonja maga után. Az átmenet harmadik szakaszában az általános *gazdasági fejlődés* körülményei közepette egyre több házaspár számára válna lehetővé a manipulatív születésszabályozás, de a *társadalmi szemléletben bekövetkező változások* (a nyugati minták átvétele), a hagyományos családmodelltől való elszakadás, a nők szociális helyzetében beálló pozitív változások (önálló keresővé válásuk, írni-olvasni tudásuk mértékének növekedése) stb. következtében egyre inkább gyengül a fiúutódok iránti elkötelezettség, ezért a nemi arányokban mutatkozó szélsőségek fokozatosan csökkennek.

Az elmélet igazolására Dél-Korea példáját hozzák fel. Az egyik leginkább férfiközpontú államban, ahol ennek eredményeként ugyanúgy érvényesültek a fentebb jelzett kényszerek, – a társadalmi-gazdasági fejlődés tekintetében a két óriást megelőzve – a férfínépességbeli többlet korábban jelentkezett, és a születéskori feminitási index már 1990-ben elérte a 870-es mélypontot, majd a nemi összetétel arányait alakító átmenetben egyre előrébb tartva, az fokozatosan javult, napjainkra pedig visszaállt a természetes állapotot jelző szintre (GUILMOTO, C. Z. 2009).

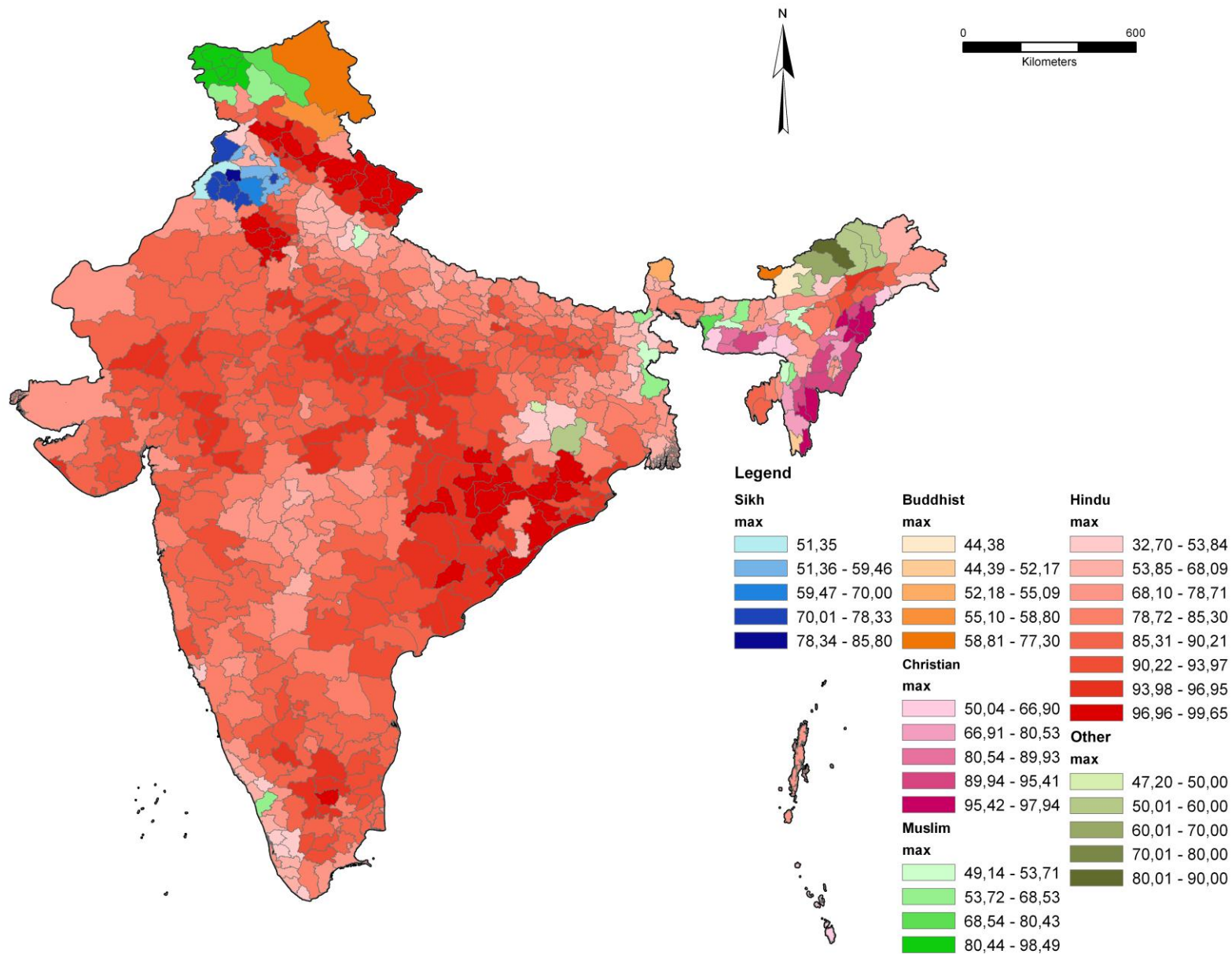
A nemi összetétel változását átmeneti folyamatként magyarázó teória helyességének egyértelmű igazolásához vagy elvetéséhez India esetében jelenleg még nem rendelkezünk kellő hosszúságú időtávra vonatkozóan és megfelelő részletességben feldolgozott adathalmazzal. A nemi

arányok regionális különbségeiben a két legutóbbi népszámlálás közt eltelt idő alatt megfigyelhető körzeti szintű változások területi (grafikus) mintázata mindenesetre arra enged következtetni, hogy a szubkontinensen is egyre nagyobb számban lehetnek jelen az átmenet második szakasza által érintett, azaz növekvő jövedelmű és a fiúutódokat előnyben részesítő társadalmi csoportok (Maharashtra állam belső területei), valamint a harmadik fázisba lépő, a fiúpreferenciát életben tartó társadalmi beidegződésektől folyamatosan megszabaduló közösségek. Ez utóbbinak a nyomait a punjabi és haryanai szikh szállás-magterületen (2. ábra) megfigyelhető, az indiai átlaghoz képest jómódú és gazdasági értelemben továbbra erősödő szikh közösség jelenlétének súlya és a fiútöbblet közötti korreláció fentebb jelzett gyengülésével is alátámasztható nemiarány-kiegyenlítésben fedezhetjük fel (3. és 4. ábra).

FELHASZNÁLT IRODALOM

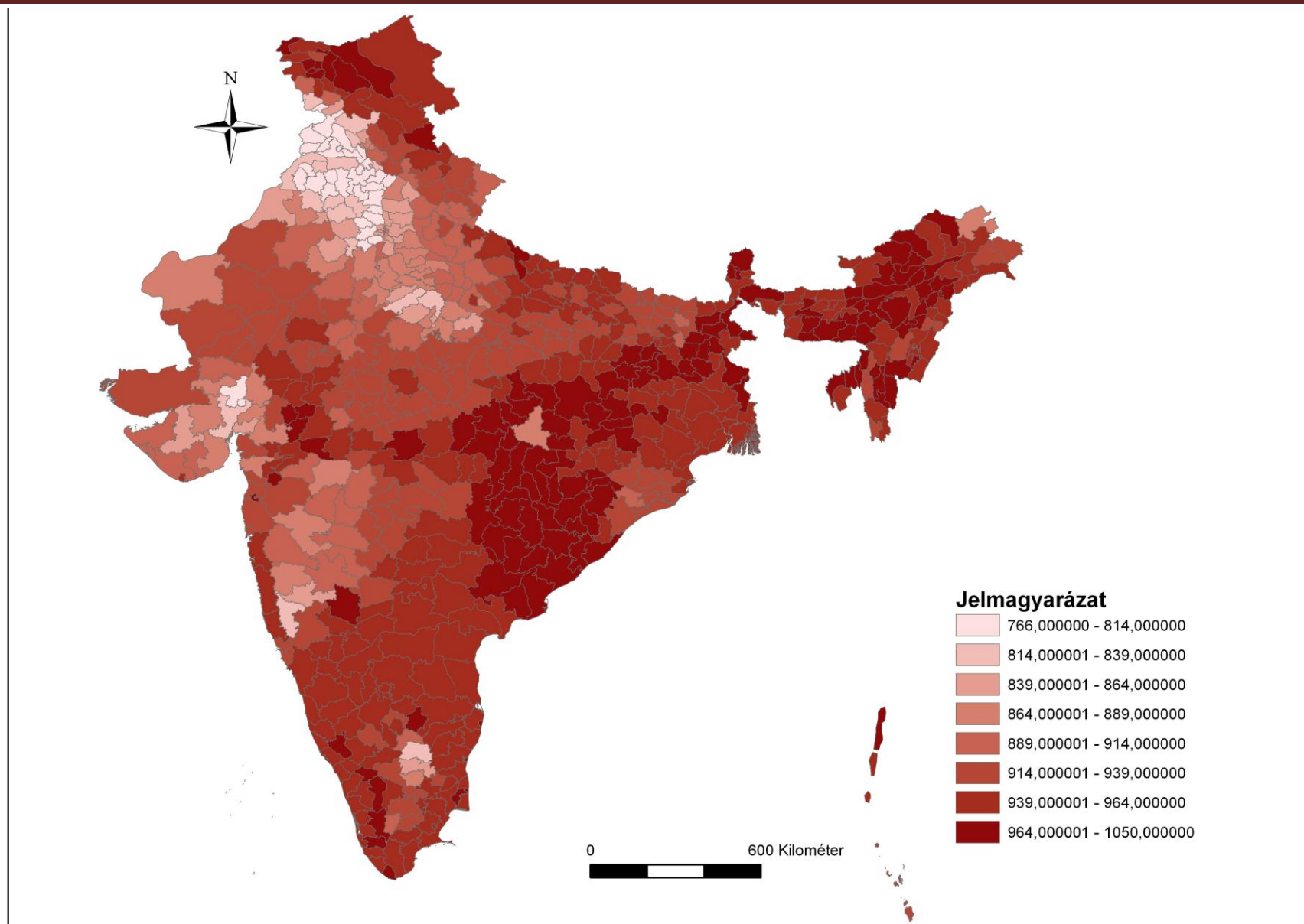
- ASH, L. 2003: *India's Dowry Deaths*. BBC News [online] Elérhető: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/crossing_continents/3071963.stm> Letöltve: 2012. 08. 27.
- ATTANÉ, I. – GUILMOTO, C. Z. (eds.) 2007: *Watering the Neighbour's Garden. The Growing Demographic Female Deficit in Asia*. Committee for International Cooperation in National Research in Demography, Paris, 439 p. [online] Elérhető: <http://www.cicred.org/Eng/Publications/pdf/BOOK_singapore.pdf> Letöltve: 2012. 08. 27.
- BECSEI J. 2004: *Népességföldrajz*. Ipszilon Kiadó, Békéscsaba, 360 p.
- CLARKE, J. I. 2003: *Sex Ratio*. In: Demeny, P. – McNicoll, G. (eds.) *Encyclopedia of Population*. McMillan Reference USA, New York etc., pp. 875–878.
- DANDONA, R. et al. 2006: *Demography and Sex Work Characteristics of Female Sex Workers in India*. BMC International Health and Human Rights 6:5 14 April, 10 p. [online] Elérhető: <<http://www.biomedcentral.com/content/pdf/1472-698X-6-5.pdf>> Letöltve: 2012. 08. 22.
- DAS GUPTA, M. et al. 2003: *Why Is Son Preference so Persistent in East and South Asia?* Social Science Research Network. [online] Elérhető: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=636304> Letöltve: 2012. 08. 24.
- DAS GUPTA, M. – CHUNG, W. – SHUZHUO, L. 2009: *Is There an Incipient Turnaround in Asia's 'Missing Girls' Phenomenon?* Social Science Research Network. [online] Elérhető: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1354952> Letöltve: 2012. 08. 24.
- DRÈZE, J. – KHERA, R. 2000: *Crime, Gender, and Society in India. Insights from Homicide Data*. Population and Development Review 26/2, pp. 335–352.
- DRÈZE, J. – SEN, A. 2002: *India. Development and Participation*. Oxford University Press, Oxford etc., 512 p.
- EBENSTEIN, A. Y. 2007: *Fertility Choices and Sex Selection in Asia*. Social Science Research Network. [online] Elérhető: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=965551> Letöltve: 2012. 08. 24.
- GUILMOTO, C. Z. 2008: *Economic, Social and Spatial Dimensions of India's Excess Child Masculinity*. Population 63/1, pp. 91–117.
- GUILMOTO, C. Z. 2009: *The Sex Ratio Transition in Asia*. Centre Population et Développement. Working Papers du CEPED August 2009/05, 34 p. [online] Elérhető: <http://www.ceped.org/IMG/pdf/ceped_wp05.pdf> Letöltve: 2012. 08. 24.
- HUDSON, V. M. – BOER, A. M. den 2002: *A Surplus of Men, A Deficit of Peace. Security and Sex Ratios in Asia's Largest States*. International Security 26/4, pp. 5–38.
- HUDSON, V. M. – BOER, A. M. den 2004: *Bare Branches. Security Implications of Asia's Surplus Male Population*. The MIT Press, Cambridge, MA – London, 400 p.
- HVISTENDAHL, M. 2011: *Unnatural Selection. Choosing Boys over Girls, and the Consequences of a World Full of Men*. PublicAffairs, New York, 314 p.
- KLOSTERMAIER, K. K. 2001: *Bevezetés a hinduizmusba*. Akkord, Budapest, pp. 43–58.
- MESSNER, S. F. – SAMPSON, R. J. 1991: *The Sex Ratio, Family Disruption and Rates of Violent Crime. The Paradox of Demographic Structure*. Social Forces 69/3, pp. 693–713.

- OSTER, E. 2005: *Hepatitis B and the Case of the Missing Women*. Journal of Political Economy 113/6, pp. 1163–1216. [online] Elérhető: <<http://home.uchicago.edu/~eoster/hepb.pdf>> Letöltve: 2012. 08. 24.
- OSTER, E. et al. 2008: *Hepatitis B Does Not Explain Male-Biased Sex Ratios in China*. Social Science Research Network. [online] Elérhető: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1131624> Letöltve: 2012. 08. 24.
- SEN, A. 1990: *More Than 100 Million Women Are Missing*. The New York Review of Books 37/20. [online] Elérhető: <<http://www.nybooks.com/articles/archives/1990/dec/20/more-than-100-million-women-are-missing/>> Letöltve: 2012. 08. 24.
- SINGH, S. et al. 2007: *India*. Lonely Planet Publications, London, p. 57.
- TREMBLAY, M. et. al. 2003: *Demographic Determinants of the Sex Ratio at Birth in the Saguenay Population, Quebec*. Population 58/3, pp. 383–394.
- WILHELM Z. – RUDL J. – BANK K. – GÁLOSI-KOVÁCS B. – BENOVIKS G. – DÉRI I. – PISZTER G. 2010: *Területi különbségek vizsgálata Indiában*. Földrajzi Közlemények 134:(3), pp. 299–312.
- WILHELM, Z. 2011: *The survey of spatial disparity in India with the application of SENTIENT Index*. Hungarian Geographical Bulletin 60:(1), pp. 45–65.
- WILHELM, Z. – PETE, J. – NEMES, V. – ZAGYI, N. 2011: *The survey of spatial disparity in India with the application of SENTIENT Index with special focus on religious composition*. Human Innovation Review 2:(1), pp. 56–76.
- CENSUS INDIA 2001 <<http://www.censusindia.net>> Letöltve: 2011. 06. 28.
- CENSUS INDIA 2011: *Gender Composition of the Population*. [online] Elérhető: <http://www.censusindia.gov.in/2011-provresults/data_files/india/Final_PPT_2011_chapter5.pdf> Letöltve: 2012. 08. 24.
- CIA WORLD FACTBOOK 2011: *Field Listing. Sex Ratio*. [online] Elérhető: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2018.html>> Letöltve: 2012. 08. 23.
- GOVERNMENT OF INDIA 2002: *Pre-Conception & Pre-Natal Diagnostic Techniques Act*. [online] Elérhető: <<http://india.gov.in/allimpfrms/allacts/2605.pdf>> Letöltve: 2012. 08. 27.
- NATIONAL COMMISSION FOR WOMEN é.n.: *Dowry Prohibition Act, 1961*. [online] Elérhető: <<http://ncw.nic.in/pdfreports/Towards%20Gender-Just%20Laws.pdf>> Letöltve: 2012. 08. 27.

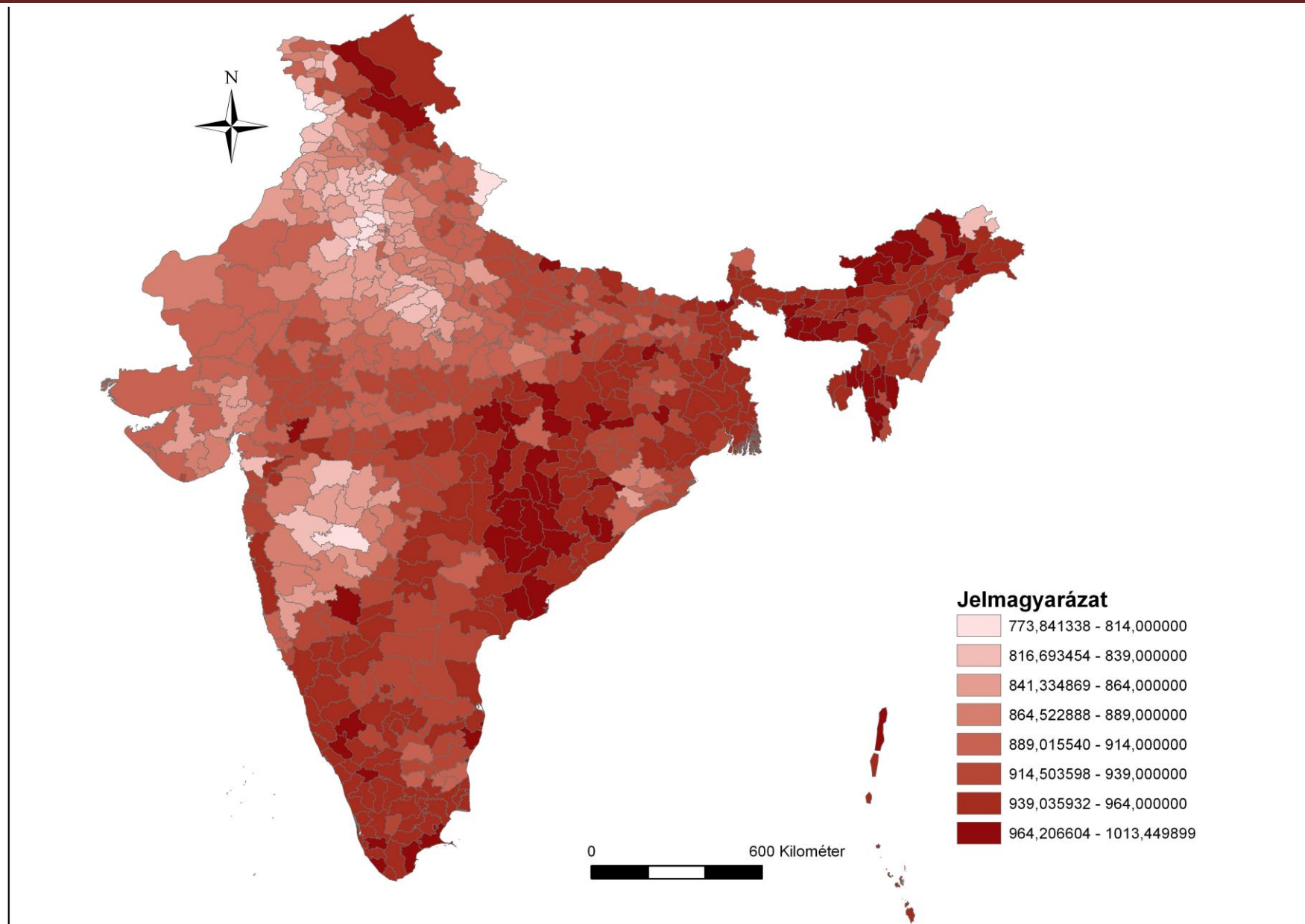

2. ábra: Vallási többség (%) India körzeteiben 2001-ben – szerk. WILHELM Z. – ZAGYI N. – PIRKHOFFER E. 2011

3. ábra: Feminitási index India közzeteiben 2001-ben – szerk. WILHELM Z. – ZAGYI N. – RONCZYK L. 2012

4. ábra: Feminitási index India körzeteiben 2011-ben – szerk. WILHELM Z. – ZAGYI N. – RONCZYK L. 2012